

УДК 373.3.016:81'243](73)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД

Смелянська В. В.

Стаття присвячена висвітленню питання підготовки вчителів іноземної мови для початкової школи США. Проаналізовано особливості їхньої педагогічної освіти та основні шляхи її здобування. Визначено диверсифікацію складових професійної компетентності в програмах підготовки вчителя іноземної мови для початкової школи в умовах освітніх реформ, орієнтованих на державні стандарти. Установлено значущість професійного розвитку американського вчителя.

Ключові слова: вчитель іноземної мови, початкова школа США, професійна компетентність, стандарти підготовки вчителів.

Статья посвящена проблеме подготовки учителей иностранного языка для начальной школы США. Проанализированы особенности их педагогического образования и основные пути его получения. Установлена диверсификация составляющих профессиональной компетентности в программах подготовки учителя иностранного языка для начальной школы в условиях реформ, ориентированных на государственные стандарты. Выявлена значительность профессионального развития американского учителя.

Ключевые слова: учитель иностранного языка, начальная школа США, профессиональная компетентность, стандарты подготовки учителя.

Some features of elementary foreign language teacher education in the USA are determined in the article. Special attention is drawn to the peculiarities and ways to prepare foreign language teachers for elementary schools. The author of the article determines diverse components forming the professional competence in elementary school foreign language teacher education curricula while implementing the state standards for the preparation of teachers. The focus is on professional development for teachers.

Key words: foreign language teacher, elementary school in the USA, professional competence, program standards for the preparation of teachers.

Питання якісної підготовки вчителя іноземної мови завжди було важливою справою в більшості розвинених країн, тому що процес їх розвитку є невіддільним від іншомовної освіти, оскільки особистість та її вміння адаптуватися до потреб ринкової економіки, зокрема спілкуватися різними мовами, стають рушійним мотиваційним чинником суспільства. Проведений дослідниками аналіз освітніх систем у вісімнадцяти країнах світу дозволив зробити висновок про доцільність упровадження навчання іноземної мови в дошкільній та початковій освіті [1, с. 17].

Керуючись принципом відкритості досягнень вітчизняної й світової науки, культури й освітньої практики [1, с. 246], вважаємо за доцільне проаналізувати досвід США, де значна увага приділяється проблемі якісної підготовки вчителів.

У вітчизняній педагогічній літературі накопичено певний обсяг знань із теорії та практики педагогічної освіти США. Узагальнюючи праці, в яких розкриваються ці питання, виділимо декілька напрямів наукових досліджень: неперервний професійний розвиток учителів (Н. Мукан, Л. Ларіна); підходи до організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації вчителя (І. Великова, Т. Чувакова); розвиток педагогічної освіти в другій половині ХХ століття (Т. Кошманова); тенденції реформування освіти в контексті глобалізації (А. Сбруєва); трансформація функцій вчителя та його підготовки в інформаційному суспільстві (І. Гушлевська, І. Самойлюкевич) тощо.

Попри істотне зростання кількості досліджень і розширення їх проблематики, професійна підготовка вчителів до викладання іноземних мов для початкової школи (далі – ІМПШ) США предметно не досліджувалась.

Відтак **метою нашої статті** є вивчення специфіки професійної підготовки вчителів до викладання іноземних мов у початковій школі США. У зв'язку з визначеною метою ми ставимо такі завдання: висвітлити шляхи підготовки педагогічних кадрів із іноземної мови у США, проаналізувати особливості програм професійної підготовки вчителів ІМПШ в умовах освітніх реформ, орієнтованих на державні стандарти.

По-перше, слід зазначити, що початкова школа США включає дитячий садок (для 5-річних учнів) і 1–6-й класи (для учнів 6–11 років), хоча в деяких штатах ця ланка охоплює вісім класів (на відміну від української системи, якою передбачено отримання початкової освіти з 6 років та її завершення в 4-му класі). Оскільки об'єктом нашого дослідження є підготовка вчителя іноземної мови, то, зважаючи на полікультурне населення країни, зауважимо, що у США це мова, що засвоюється після рідної і не є англійською [6, с. 16].

Ефективність досягнення необхідного рівня володіння будь-якою мовою в загальноосвітній школі взагалі та її початковому рівні зокрема залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників. Сучасна педагогічна наука засвідчує, що рівень професійної майстерності вчителя є одним із пріоритетних. На жаль, дослідження Центру прикладної лінгвістики (the Center for Applied Linguistics (CAL)) свідчать про те, що вчителі ІМПШ мають нижчий рівень кваліфікації, ніж їхні колеги, що працюють у середній школі. Так, у початковій школі лише 34 % вчителів іноземної мови є дипломованими фахівцями саме для викладання предмета на цьому рівні освіти [13, с. 4]. Крім сертифікованих компетентних фахівців, викладання ІМПШ здійснюють неспеціалісти – учителі іноземної мови старшої школи, класні керівники, волонтери тощо. Брак дипломованих фахівців зумовлений відсутністю необхідної кількості програм підготовки вчителя ІМПШ [12, с. 53–58].

Зауважимо, що існують розбіжності в підготовці майбутніх учителів ІМПШ, зумовлені значними відмінностями між програмами їхньої підготовки в різних штатах. Так, у США існує кілька варіантів здійснення підготовки вчителів до викладання іноземних мов. Найбільш поширеними є: 1) 4-річна програма підготовки бакалавра з раннім проходженням польового досвіду та практикуму, яка закінчується студентським викладанням протягом одного семестру; 2) 4-річна програма підготовки бакалавра з іноземної мови, слідом за якою йде 1-річна програма підготовки магістра педагогіки та студентське викладання; 3) навчання впродовж шести років: отримання ступеня бакалавра / магістра та проходженням інтернатури протягом одного року [8, с. 3].

Так, у США педагогічну освіту з іноземної мови здобувають у педагогічних коледжах (college of education), які є найбільш поширеною моделлю, та на гуманітарних факультетах університетів. Більшість університетів готують учителів іноземної мови за 4-річними програмами на рівні бакалавра педагогіки (bachelor of education) на факультетах гуманітарних наук із наступною професійно-педагогічною підготовкою, як правило, на третьому та четвертому роках навчання в педагогічному коледжі. На жаль, невелика кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ) США мають програми й фахівців для навчання майбутніх учителів ІМПШ та формування в них належного професійного рівня. Саме тому підготовка та перепідготовка вчителя іноземної мови для початкового рівня освіти часто здійснюється на практичних семінарах, у літніх закладах і на курсах підвищення кваліфікації.

Система професійної освіти викладачів іноземної мови характеризується відсутністю типових програм, що пов'язано з особливостями побудови системи вищої освіти в США: підготовка педагогів до професійної діяльності має адаптивний характер. Програми укладені таким чином, щоб можна було реагувати на соціокультурні зміни навколишнього середовища, відповідати індивідуальним особливостям і вимогам студентів та викладачів із метою їхньої адаптації до умов ринку праці, про що свідчить можливість навчання влітку, заочна форма навчання тощо. Наприклад, програма підготовки вчителя ІМПШ в Державному університеті штату Канзас пропонується як курс за вибором студентів, які бажають після закінчення ВНЗ отримати сертифікат учителя, що може викладати на всіх рівнях шкільної освіти, та вчителів, які ще не розпочали викладання (pre-service teachers) і не бажають проходити весь курс університетської підготовки [9].

Професійний розвиток розглядається як стрижневий компонент учителювання в США, а його реалізація залежить від налагодження роботи на місцях. Необхідність

удосконалення професійних знань, умінь і навичок не є результатом невідповідності здобутих у ВНЗ знань, вона зумовлена тим, що лише навчання не може дати студенту всього, що він повинен знати та вміти робити, а також пов'язана з постійними змінами, які відбуваються в освітній системі США [14, с. 1]. Відповідно до Стандартів акредитації програм підготовки вчителів (ACTFL Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers) (далі – Кваліфікаційні стандарти), підготовлених Американською радою з питань викладання іноземних мов (the American Council on the Teaching of Foreign Languages (ACTFL)) за підтримки Національної ради з акредитації педагогічної освіти (the National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE)) (2002 р.), доопрацьованих у липні 2005 р., професійний розвиток передбачає, по-перше, участь учителя в роботі професійних об'єднань, по-друге, розуміння важливості вивчення іноземної мови [11].

Однак в умовах централізованої системи освіти уряд упроваджує стандарти і здійснює контроль діяльності. Тому стандартоорієнтовані стратегії мають прескриптивний характер і впроваджуються “згори вниз”. Але в умовах американської децентралізованої системи освіти федеральна влада може тільки надати рекомендації щодо стандартів. Більш того, запровадження стандартів “згори” підриває принципи автономії професії вчителя, перетворюючи вчителів на виконавців певних інструкцій, зменшуючи їхню професійну мотивацію. Відтак суттєва роль у розробці та впровадженні стандартів належить вчительським професійним об'єднанням, які надають вчителям шанс професійного самовизначення, відчуття відповідальності за свою діяльність [4, с. 193].

Як уже зазначалося, у США вищі навчальні заклади мають неоднакові програми підготовки вчителів, тому що зміст вищої професійної освіти визначається самим ВНЗ. Відповідно до повідомлень ACTFL, починаючи з 2004 р., навчальні заклади, що мають програми підготовки педагогічних кадрів з іноземної мови та прагнуть отримати державну акредитацію NCATE, повинні задовольняти вимоги Кваліфікаційних стандартів.

Розглянемо основні положення цього документа, що забезпечує певну уніфікацію різних програм підготовки вчителя ІМПШ. У стандартах зазначено, що навчання вчителів на сучасному етапі спрямоване на формування компетентності майбутнього педагога. Ми погоджуємося з висновком українських дослідників [5, с. 14] про те, що компетентність – це сукупність взаємопов'язаних якостей людини (знань, умінь і навичок), які необхідні для здійснення ефективної діяльності в певній галузі; компетентність – володіння відповідними компетенціями, що включають особистісне ставлення до предмета діяльності.

Національна рада з питань стандартизації педагогічної освіти США (National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS)) визначила п'ять основних сфер професійної компетентності вчителя: готовність працювати з учнями, спираючись на їхні вікові та індивідуальні психологічні особливості в процесі навчання; знання вчителем дисципліни, яку він викладає, та його готовність навчити цієї дисципліни; відповідальність за організацію пізнавальної та навчальної діяльності учнів; спрямованість на постійне професійне самовдосконалення; уміння працювати в спільноті колег, учнів та їхніх батьків щодо досягнення освітніх завдань [7, с. 162].

Відомо, що програми підготовки викладачів іноземної мови взагалі та ІМПШ зокрема відповідно до Кваліфікаційних стандартів покликані формувати такі компетенції:

1) *мовну*: високий рівень володіння іноземною мовою, тобто говоріння, розуміння мови на слух, читання, письмо;

2) *комунікативну*: здатність використовувати іноземну мову в реальному житті як для соціальних, так і для професійних потреб; уміння створювати й підтримувати ефективне середовище навчання;

3) *педагогічну*: здатність укладати й оцінювати шкільні програми з іноземної мови, що враховують соціальні, політичні, економічні реалії регіону, особливості різних культурних і соціальних груп населення, які проживають у цій громаді, рівень підготовки всіх учнів групи;

4) *організаційно-управлінську*: уміння планувати уроки й використовувати технології навчання, у тому числі ІКТ, які сприяли б виконанню завдань уроку й усієї програми з іноземної мови;

5) *гностичну (науково-дослідницьку)*: знання з предмета (зокрема, теорії пізнання, теорії оволодіння рідною та іноземною мовами), знання з гуманітарних дисциплін і методики викладання іноземної мови [2].

На особливу увагу заслуговує досвід використання майбутніми вчителями іноземних мов технічних засобів навчання, у тому числі ІКТ (наприклад, електронних щоденників (blogs), електронних портфелів (e-portfolio) тощо), які є могутнім інструментом стимулювання й організації інноваційної діяльності вчителя в умовах інформаційного суспільства. Як зазначають вітчизняні науковці [3, с. 116], дослідження можливостей ІКТ ґрунтується на визнанні того, що людське пізнання й поведінка можуть репродукуватися логічними й лінгвістичними засобами комп'ютера. Використання ІКТ є тим інноваційним простором, у якому вчитель може реалізувати свою інноваційну діяльність у нових педагогічних умовах (наприклад, він отримує можливість постійного оновлення навчального матеріалу завдяки використанню сучасних автентичних інтернет-ресурсів тощо).

Наприклад, у США особливою популярністю користуються он-лайн відеоматеріали, у яких представлено навчальні заняття або їх фрагменти на різних освітніх ступенях (дитячий садок – 12-й клас) із коментарями вчителів та учнів англійською мовою (наприклад, відеобібліотека практики навчання іноземних мов (Teaching Foreign Languages K–12: A Library of Classroom Practices); відеосерія “Навчання інших мов, окрім англійської: досвід штату Техас” (Learning Languages Other than English: a Texas Adventure); відеоуроки на різних ступенях навчання з завданнями для їх аналізу (STARTALK Classroom Video Collection)); зустрічі вчителів-практиків і науковців; практичні майстерні, присвячені питанням навчання іноземних мов, зокрема ранньому навчанню цього предмета, як-от: практична майстерня з питань викладання іноземних мов (Teaching Foreign Languages K–12 Workshop), збірка он-лайн мультимедійних практичних майстерень для вчителів рідкісних іноземних мов (STARTALK Multimedia Teacher Workshop Collection) тощо. Крім того, створення таких матеріалів сприяє вдосконаленню процесу навчання майбутніх учителів ІМПШ та їхньому подальшому професійному розвитку.

Крім наведених стандартизованих якостей вчителя іноземної мови, компетенції вчителя ІМПШ обговорювалися учасниками професійних проектів і конференцій, присвячених цій проблемі, укладачами програм навчання вчителів ІМПШ тощо. Так, у програмі підготовки вчителів ІМПШ Університету штату Айова наведено дев'ять компетенцій [9, с. 55]. У першому розділі “Курикулуму навчання вчителів ІМПШ” (Elementary School (K–8) Foreign Language Teacher Education Curriculum), розробленого в Північній Кароліні, представлено 14 компетенцій учителя ІМПШ. Їх можна розподілити за п'ятьма категоріями: володіння мовою та культурологічними знаннями, оволодіння мовою та розвиток дитини, методика викладання іноземної мови, середовище початкової школи, професіоналізм учителя. У другому розділі представлено методику викладання й методи навчання, навчальні ресурси та систему оцінювання володіння компетенціями [10, с. 9]. Опис змісту кожної компетенції займає більшу частину курикулуму. Наприклад, “володіння іноземною мовою” конкретизовано в шести підпунктах, а “знання розвитку дитини” – у чотирьох (див. табл. 1). Як правило, у курикулумі також представлені приклади навчальних завдань, додаткові джерела та запропоновані стратегії оцінювання володіння студентами зазначеними компетенціями.

На основі сказаного вище зробимо висновки щодо досліджуваної проблеми. Зміни, які відбуваються в соціально-культурному та економічному просторі США, зумовили необхідність раннього навчання іноземних мов та фахової підготовки вчителів ІМПШ в системі вищої професійної освіти США. Навчання вчителів ІМПШ характеризується орієнтацією на формування професійної компетентності та, незважаючи на стандартоорієнтовні реформи, відсутністю типових програм у різних штатах, що пов'язано з особливостями побудови вищої освіти у США. Крім того, професійна освіта має адаптивний характер: відповідає індивідуальним особливостям та вимогам студентів і викладачів, умовам ринку праці з метою забезпечення фахової підготовки та перепідготовки вчителів ІМПШ.

Таблиця 1

**Фрагменти “Курикулуму навчання вчителів іноземних мов
початкової школи”**

Номер компетенції	Детальний опис компетенції
9.0. 9.1. 9.2. 9.3. 9.4. 9.5. 9.6.	Володіння іноземною мовою: Розуміння мовлення в темпі, який є середнім для освіченого носія мови, що засвоюється. Висловлювання іноземною мовою на конкретні й абстрактні теми з використанням достатньої кількості словникового запасу й синтаксичних конструкцій у нормальному темпі з правильною вимовою, наголосом, ритмом та інтонацією, які відповідали б ролі вчителя як моделі мовлення. Читання, розуміння та стилістичний аналіз будь-якої форми писемного мовлення. Написання ясних, чітких і правильних текстів іноземною мовою. Виокремлення чітких лінгвістичних відмінностей іноземної мови від англійської. Вільне використання виразів класного вжитку.
10.0. 10.1. 10.2. 10.3. 10.4.	Знання розвитку дитини: Знання соціального, емоційного, когнітивного, фізичного й лінгвістичного розвитку дитини. Можливість застосування принципів розвитку дитини під час планування та проведення навчання. Розуміння та правильне оцінювання дитини. Усвідомлення цінності дитини як особистості та знання світу дитини [10, с. 16].

Актуальними для України, яка йде шляхом децентралізації освіти, є вивчення американського досвіду, досягнень і недоліків у сфері педагогічної освіти. Подальшими перспективними напрямками є дослідження форм професійного розвитку вчителів іноземних мов у США.

Література

1. Бігич О. Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : монографія / О. Б. Бігич. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – 278 с.
2. Осадча Т. Ю. Деякі особливості професійної підготовки викладачів іноземних мов у США / Т. Ю. Осадча // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2006. – № 12 (107). – С. 35–41.
3. Самойлюкевич І. В. Професійна підготовка вчителів іноземних мов до інноваційної діяльності в умовах інформаційного суспільства США / І. В. Самойлюкевич // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2008. – № 35. – С. 115–119.
4. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англійських країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – початок XXI ст.) : монографія / А. А. Сбруєва. – Суми : ВАТ “Сумська обласна друкарня” ; Козацький вал, 2004. – 500 с.
5. Сень Л. В. Розвиток компетентнісно-орієнтованого навчання за кордоном / Л. В. Сень // Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального науково-практ. семінару. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 14–16.
6. Смелянська В. В. Тенденції раннього навчання іноземних мов у початковій школі США : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Смелянська Вікторія Володимирівна. – Житомир, 2011. – 262 с.
7. Тезікова С. В. Підготовка вчителя іноземної мови у контексті реформ, орієнтованих на стандарти: вітчизняний та зарубіжний досвід / С. В. Тезікова // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Серія “Психолого-педагогічні науки”. – 2007. – № 5. – С. 158–163.
8. Bott-VanHouten J. New Directions in the Preparation of Foreign Language Teachers [Електронний ресурс] / J. Bott-VanHouten, K. Hoyt-Oukada, V. Scow ; edited by D. W. Robinson. – National Council of State Supervisors of Foreign Languages, 2003. – 10 p. – Режим доступу:
<http://ncsfl.org/papers/FinalTEdpaper.pdf>. – Назва з екрана. – Дата користування 5.02.2012.

9. Colloquium on Teacher Preparation for Elementary School Foreign Language Programs: Proceedings / Greg Duncan, editor. – NY : Geotho Inst., Munich (Germany), 1994. – 67 p.

10. Elementary School (K–8) Foreign Language Teacher Education Curriculum / CAL, North Carolina State Dept. of Public Education. – Washington, D.C. : ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, CAL, 1992. – 63 p.

11. Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers / Eileen W. Glisan (Co-Chair), June K. Phillips (Co-Chair), Leroy Hopkins ; edited by Robert M. Terry. – NY : American Council on the Teaching of Foreign Languages, 2002. – 154 p.

12. Rhodes N. Foreign Language Instruction in the United States : A National Survey of Elementary and Secondary Schools / Nancy C. Rhodes, Lucinda E. Branaman. – Washington, D.C. : Delta System Inc., McHenry, ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, 1999. – 111 p.

13. Rhodes N. Foreign Language Teaching in U.S. Schools. Results of a National Survey [Електронний ресурс] / Nancy C. Rhodes, Ingrid Pufahl. – Santillana USA, 2009. – 7 p. – Режим доступу:

http://www.cal.org/projects/Exec%20Summary_111009.pdf. – Назва з екрана. – Дата користування 7.01.2010.

14. Richards J. C. Professional Development for Language Teachers: Strategies for Teacher Learning / Jack C. Richards. – Cambridge University Press, 2005. – x, 202 p.